Kansalaisopistojen liitto
Medborgarinstitutens förbund

Lausunto

26.2.2026

Eduskunta
Sivistysvaliokunta

Asia Lausuntopyyntö 16.2.2026
Viite VNS 12/2025 vp

Johdanto

Kansalaisopistojen liitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto valtioneuvoston maaseutupoliittisesta selonteosta sivistysvaliokunnalle.

Selonteko on laaja-alainen ja poikkihallinnollinen kokonaisuus, joka kuvaa maaseutu- ja saaristoalueiden nykytilaa, muutostekijöitä sekä pitkän aikavälin tavoitetilaa vuoteen 2040 saakka. On tärkeää, että selonteon valmistelu on tapahtunut laajassa yhteistyössä ja osallistavasti eri sidosryhmiä ja kansalaisia kuunnellen.

Kansalaisopistojen liiton näkökulmasta selonteko tarjoaa tärkeän viitekehyksen sivistystyön, elinikäisen oppimisen ja paikallisen osallisuuden vahvistamiselle kaikkialla Suomessa, kaikissa kunnissa. Liitto pitää erityisen myönteisenä selonteon alueiden hyvinvoinnin ja turvallisuuden korostusta osana valtakunnallista päätöksentekoa ja kokonaisuutta.

Toimintaympäristön muutokset ja väestökehitys

Selonteko kuvaa monipuolisesti maaseutumaisten alueiden keskeisiä muutostekijöitä kuten väestökehitystä, toimintakykyä ja monipaikkaisuutta (luvut 3.1–3.1.3). Väestökehityksen haasteet, palveluiden etääntyminen ja liikkumisen edellytykset vaikuttavat merkittävästi elinikäisen oppimisen saavutettavuuteen ja kansalaisopistojen toimintaedellytyksiin. Opistot ehkäisevät syrjäytymistä ja tukevat perustaitoja, jotta mahdollisimman moni voisi kehittää osaamistaan.

Kansalaistoiminnan ja osallisuuden merkitys

Selonteko tunnistaa kansalaistoiminnan keskeisen roolin maaseudun elinvoimassa (luku 3.3). Kansalaisopistot ovat merkittävä osa paikallisia yhteisöjä kokoavaa, osallisuutta vahvistavaa ja kulttuurista moninaisuutta tukevaa infrastruktuuria. Ne tarjoavat madalletun kynnyksen oppimis- ja harrastusmahdollisuuksia kaikille ikäryhmille. Vuonna 2024 38 % kansalaisopistojen opiskelijoista oli yli 60-vuotiaita (yli 90-vuotiaita opiskelijoita oli 2500). Kansalaisopistotoiminta tarjoaa ikäystävällistä lähikoulutusta, joka tukee uusien tietojen ja taitojen oppimista, pidentää toimintakykyistä ikää ja vähentää julkisen sektorin kustannuksia.

Pitkän aikavälin maaseutuvisio ja poikkihallinnolliset tavoitteet

Selonteon vision mukaan maaseutu nähdään hyvinvoinnin, talouden, huoltovarmuuden ja kokonaisturvallisuuden vahvistajana vuoteen 2040 mennessä. Kansalaisopistot ovat vision toimeenpanossa keskeisessä roolissa, sillä ne ovat merkittävä osa alueellista sivistys- ja kulttuurirakennetta. Ne ovat myös sosiaalista pääomaa rakentava toimija, joka ehkäisee yksinäisyyttä ja vahvistaa paikallisyhteisöjen elinvoimaa. Muun muassa varautumiseen liittyvää koulutusta tarvitaan jatkossa merkittävästi lisää esimerkiksi nuorille ja naisille.

Selonteon tavoitteissa korostuvat palveluiden saavutettavuus, kansalaistoiminnan edellytykset sekä yhteisöllisyys. Nämä kaikki ovat teemoja, joissa kansalaisopistoilla on paljon tarjottavaa.

Sivistysperustan vahvistaminen

Kansalaisopistot tarjoavat maaseutualueilla laajimman, avoimen ja saavutettavissa olevan sivistystyön palveluverkoston. Ne tukevat oppimista, kulttuuria, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia, jotka ovat keskeisiä tavoitteita selonteossa. Kansalaisopistot ratkaisevat yhteiskunnan isoja haasteita vahvistamalla hyvinvointia ja mielenterveyttä (ennaltaehkäisevät palvelut, yhteisöllisyys, toimintakyvyn tuki), paikkaamalla osaamisvajeita (kansalaistaidot, digitaidot, perustaidot), vahvistamalla työllisyyttä ja elinvoimaa (jatkuva oppiminen, täsmä- ja täydennyskoulutukset) sekä lisäämällä ikääntyvien hyvinvointia ja toimintakyvyn tukea (senioripedagogiikka, sosiaalinen osallistuminen) lähellä asukkaita. Ne ovat kunnille kustannustehokas tapa toteuttaa koulutus- ja hyvinvointivelvoitteita.

Joustava ja paikallisesti juurtunut rakenne

Kansalaisopistot toimivat selonteon linjausten mukaisesti paikkaperustaisen politiikan paraatiesimerkkeinä. Niiden vahvuus on kyky tunnistaa paikalliset tarpeet ja reagoida ketterästi monimuotoisen väestön muuttuviin palvelutarpeisiin, kuten monipaikkaisuuden lisääntymiseen (luku 3.1.3).

Huoli alueellisista eroista ja palvelujen jatkuvuudesta

Kansalaisopistojen toimintaedellytyksiin vaikuttavat väestökehitys, pitkät etäisyydet, digitalisaation vaihtelevat mahdollisuudet ja taloudelliset erot alueiden välillä. Alueelliset erot ovat kasvavia ja vaikuttavat merkittävästi palvelujen turvaamiseen koko maassa. Alueiden välinen digitaalinen eriarvoisuus hidastaa edelleen kehitystä Suomessa.

Demokratia vaatii sivistystä pysyäkseen hengissä. Kansalaisopistot vahvistavat demokratiaa ja yhteiskuntarauhaa (äänestäminen, osallistuminen, vaikuttaminen), kriittistä ajattelua ja medialukutaitoa (vastustuskyky disinformaatiolle) sekä luottamusta ja yhteenkuuluvuutta (vähemmän polarisaatiota).

Selonteon toimeenpano ja sivistysvaliokunnan näkökulmat

Selonteon toimeenpanoa valmistellaan vuoden 2026 aikana. Kansalaisopistojen liitto toivoo, että toimeenpanossa huomioidaan kansalaisopistojen rooli osallisuuden, yhteisöllisyyden ja elinikäisen oppimisen ylläpitäjänä. Lisäksi on tärkeää turvata sivistyksellisen infrastruktuurin elinvoimaisuus koko maassa, kansalaisopistojen toimintaedellytykset osana alueellista elinvoimaa sekä pienten ja haavoittuvien opistojen toiminnan jatkuvuus ja riittävä tuki muutosvaiheissa. Saavutettavuus ja yhdenvertaisuus on varmistettava erityisesti harvaan asutuilla ja pitkien välimatkojen alueilla. Monissa kunnissa kansalaisopisto on peruskoulun lisäksi ainoa jäljellä oleva oppilaitos.

Kansalaisopistot tarjoavat erittäin kustannustehokasta ennaltaehkäisevää toimintaa. Ne vähentävät mielenterveysongelmia ja yksinäisyyttä sekä ikääntyvän väestön terveydenhuollon kustannuksia vahvistamalla yhteisöllisyyttä, mielen hyvinvointia ja toimintakykyä. Kansalaisopisto on merkittävä ja kustannustehokas hyvinvointivaikuttaja, joka vähentää sote-kustannuksia ja rakentaa sosiaalista pääomaa.

Liiton mielestä on tärkeää, että sivistysvaliokunta painottaa selonteon käsittelyssä sivistyksellisten oikeuksien ja yhdenvertaisten oppimismahdollisuuksien merkitystä kaikkialla Suomessa. Tämä vahvistaisi selonteon tavoitteiden saavuttamista ja alueiden osaamistasojen erojen vaihtelua.

Sivistysvaliokunnan on syytä kiinnittää huomiota siihen, että vaikka tuoreimmat OECD:n PIAAC-tutkimuksen tulokset (julkaistu 10.12.2024, ns. PIAAC II -kierros) osoittivat, että suomalainen aikuisväestö on edelleen perustaitojen kärkimaa, tuloksista erottuu kuitenkin vähemmälle huomiolle jääneitä heikkouksia, jotka liittyvät taitoerojen kasvamiseen ja tiettyihin väestöryhmiin. Tutkimus nostaa esiin, että matalasti koulutetuilla suomalaisilla on merkittävästi heikommat perustaidot kuin korkeammin koulutetuilla. Noin 10–14 prosentilla suomalaisista aikuisista on heikko lukutaito (taso 1 tai alle), mikä tarkoittaa vaikeuksia ymmärtää lyhyitä ja yksinkertaisia tekstejä. Taidot heikkenevät selvästi iän myötä eli 60–65-vuotiaiden taidot olivat selvästi heikompia kuin aiemmassa tutkimuksessa. Voidaan todeta,

että Suomen menestys PIAAC-tutkimuksessa on yhä vahvaa, mutta heikkojen taitojen keskittyminen tietyille ryhmille (ikääntyneet, vähän koulutetut) on merkittävä haaste, joka vaatii jatkotoimenpiteitä.

Selonteon jatkovalmistelussa huomioitavaa

Liitto esittää, että selonteon toimeenpanosuunnitelmaan lisätään erillinen linjaus kansalaisopistojen merkityksestä maaseutualueiden elinvoimalle. Tämä edellyttää opistojen rahoituksen vakauden turvaamista**,** jotta paikalliset oppimispalvelut voidaan taata. Liitto korostaa sivistysvaikutusten arvioinnin merkitystä osana maaseutuvaikutusten kokonaisvaltaista arviointia. Monipaikkaisuuden ja digitalisaation hyödyntämistä voidaan tukea esimerkiksi kansalaisopistojen verkko-opetuksen ja hybridipalvelujen kehittämisellä.

Yhteenveto

Kansalaisopistot ovat olennainen osa selonteon kuvaamaa maaseutu- ja saaristoalueiden elinvoimaa. Ne vahvistavat oppimista, kulttuuria, osallisuutta, paikallista identiteettiä ja yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta. Selonteon jatkovalmistelussa on tärkeää tunnistaa ja huomioida tämä rooli elinikäisen oppimisen runkoratkaisuna, joka tarjoaa koulutusta kaikille ikäryhmille. Kansalaisopistot ovat kattavin ja opiskelijamäärällä mitattuna suurin aikuiskoulutuksen perusinfra Suomessa.

SANNASIRKKU AUTIO
Sannasirkku Autio
Puheenjohtaja

JAANA NUOTTANEN
Jaana Nuottanen
Toiminnanjohtaja